

БІБЛІОГРАФОЗНАВСТВО

УДК 001:63]-051(477.83) “18/19”

ВНЕСОК ВЧЕНИХ ДУБЛЯНСЬКОГО НАУКОВОГО ОСЕРЕДКУ У РОЗВИТОК ЄВРОПЕЙСЬКОЇ АГРАРНОЇ НАУКИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ХХ СТ.): ІСТОРИКО-БІБЛІОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ

Любов ПИНДА

*Львівський національний аграрний університет, Наукова бібліотека,
вул. В. Великого, 1, м. Дубляни, 80381, Україна, тел. (322) 22-42-915,
ел. пошта: lnaulib@ukr.net*

Коротко розкрито діяльність наукових і освітніх установ в Дублянах, загадано найвідоміших вчених, які там працювали і зробили значний внесок у розвиток аграрної науки. Проаналізовано наукові видання Вищої рільничої школи та Рільничої академії в Дублянах, де містилася бібліографічна інформація. Розглянуто етапи вивчення історії Львівського національного аграрного університету та доробку його працівників у радянську добу та особливо після 1991 р., представлено короткий огляд сучасних видань про університет.

Ключові слова: аграрні навчально-наукові установи, аграрна наука у Східній Галичині, історико-бібліографічні видання.

Становлення аграрної науки і освіти в Галичині у другій половині ХІХ століття тісно пов'язане з історією розвитку аграрних студій в Дублянах. Передумови заснування, реформування рільничої школи в даному осередку на першому етапі її розвитку були висвітлені у працях Є. Годлевського¹, Я. Павліковського², С. Павліка³.

Підставою для формування бібліографії вчених Дублян зазначеного періоду слугує їхній науковий доробок, що знайшов відображення в загальних поточних та ретроспективних покажчиках. Поточну реєстрацію друкованої продукції у Галичині певним чином проводили органи державної бібліографічної реєстрації в Австрії (Австро-Угорщині) з 1860 р. (“Österreichisch-Ungarische Buchhändler-Correspondenz”) (“Австро-Угорська книжкова продукція”), а потім у Польщі з 1928 р. (“Urządowy Wykaz Druków”) (“Урядовий облік друкованих видань”). У більшості випадків бібліографічні матеріали по темі цієї статті підготували польські та німецькі бібліографи.

Серед бібліографознавчих видань досліджуваного періоду вирізняється фундаментальна енциклопедія К. Естрайхера. В ній розглядаються здобутки польських діячів політики, науки і культури ХІХ – початку ХХ ст. Біобібліографічні матеріали про професорсько-викладацький персонал наукового осередку в Дублянах максимально відображені у виданні “Polski Słownik Biograficzny” (“Польський біографіч-

¹ Godlewski E. *W sprawie szkoły rolniczej w Dublanach*. – Lwów, 1884.

² Pawlikowski J. *Wyższa szkoła rolnicza w Dublanach. Fakta i uwagi*. – Kraków, 1886. – 121 s.

³ Pawlik S. *Próba badań ustroju naszych gospodarstw*. – Kraków, 1907. – 32 s.

ний словник”). У ньому висвітлено внесок вчених-аграріїв у становлення і розвиток аграрної науки і освіти. Зокрема, представлено біограми Ю. Мікуловського-Поморського (професор ґрунтознавства), С. Єнтиса (професор агрохімії), Б. Ніклевського (професор агрохімії), Т. Рильського (професор сільського будівництва), М. Шишоловича (професор ботаніки).

Заслуга у відкритті рільничої школи належить Галицькому господарському товариству, яке зверталось до австрійської влади із наполегливими пропозиціями заснувати вищу сільськогосподарську школу.

Діяльність аграрних студій у Дублянах досліджуваного періоду (1856–1919 рр.) можна поділити на два етапи, перший з яких охоплює 1856–1900 рр., а другий, відповідно, 1901–1919 рр.

На першому етапі, крім педагогічної діяльності, професорсько-викладацький склад розгорнув науково-дослідницьку роботу. Це стало можливим тільки після березня 1876 р., коли міністр рільництва Австро-Угорщини дав згоду на відкриття вищої рільничої школи в Дублянах⁴. Упродовж 1880–1890-х рр. при Вищій рільничій школі створено мережу науково-дослідних лабораторій, станцій, полів. Зокрема, у 1884 р. розпочала свою діяльність контрольно-насінна станція, з 1890 р. проводить фахові дослідження метеорологічна станція, а в 1895 р. розпочали наукову діяльність ще дві станції: ботанічно-рільнична та технічно-рільнична. У цей період відбувається процес закладання науково-дослідних полів.

Аби оприлюднювати науковий доробок дублянської вищої рільничої школи, комісія по сільському господарству Галицького сейму 11 січня 1886 р. ухвалила видавати “Щорічник Крайової вищої рільничої школи в Дублянах”.

Історія виникнення та розвитку школи, основні принципи її побудови та організації на тогочасному етапі були розкриті у трьох статтях директора школи Юліуша Ау, вміщених у першому томі “Щорічника”, який побачив світ у 1888 р.⁵ У 1889 р. вийшов другий том, де, окрім хронічки навчальної діяльності, вміщено наукові статті та звіти дослідних станцій⁶. Третій том наукових праць видали в 1891 р.⁷ Окрім відомостей про школу, читач мав змогу ознайомитись зі статтями відомих вчених: Е. Годлевського, В. Любоменського, С. Єнтиса, Й. Олешкова, К. Шульца.

Останній випуск “Щорічника Вищої рільничої школи” (щоправда, без відповідної нумерації) вийшов 1894 р.⁸ Видання складалось з двох частин. У першій подані звіти вищої та нижчої рільничої школи за п’ять років (1888–1893 рр.), а друга частина містила вісім статей науковців рільничої школи: К. Мальсбурга, Т. Рильського, С. Петровського, М. Ковалевського, К. Шульца. Серед вказаних публікацій привертає увагу стаття К. Мальсбурга “Систематизація рогатої худоби в краї”, яка супроводжується багатими бібліографічними посиланнями (97 назв).

Бібліографічна інформація про науковий доробок дев’яти професорів та десяти доцентів рільничої школи за 1894/1895 навчальний рік була вміщена у “Sprawo-

⁴ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДАЛ), ф. 146, оп. 70, од. зб. 883, 855.

⁵ *Roczniki krajowej wyższej szkoły rolniczej w Dublanach*. – Lwów, 1888. – Т. I. – 304 s.

⁶ *Roczniki krajowej wyższej szkoły rolniczej w Dublanach*. – Lwów, 1889. – Т. II. – 224 s.

⁷ *Roczniki krajowej wyższej szkoły rolniczej w Dublanach*. – Lwów, 1891. – Т. III. – 385 s.

⁸ *Roczniki krajowej wyższej szkoły rolniczej w Dublanach za 1893/94*. – Lwów, 1894. – 235 s.

zdaniach” (“Звітах”)⁹. Проте це видання, на жаль, друкувалося як службове повідомлення до звіту Галицького сейму і тому не було доступним для широкого загалу.

У процесі формування науково-педагогічних кадрів і напрямів сільськогосподарських досліджень рільничої школи виникла потреба в обліку та пропаганді її наукового доробку.

Як показав аналіз друкованої продукції того часу, однією з перших спроб зібрати і систематизувати бібліографію, що відображала діяльність викладацького складу школи, слід вважати книгу “Dublany” (1897)¹⁰. У ній поряд з інформацією, що висвітлювала різносторонню діяльність вищої школи, присутній розділ “Кадровий склад”, де вміщені біографії та бібліографії 18 викладачів школи станом на 1895 р. Стислий виклад біографічних даних про дев’ятьох професорів та дев’ятьох доцентів супроводжували бібліографічні списки їхніх наукових праць та перелік практичних розробок і проектів. Така інформація давала читачеві відомості про доробок вчених рільничої школи: Е. Бляута (доцент меліорації), Л. Фінкеля (доцент польської історії і літератури), М. Ковалевського (доцент зоології), Й. Кубицького (доцент анатомії і ветеринарії), Б. Ліпинського (доцент лісівництва), П. Монастерського (професор мінералогії, геології), Й. Мікуловського-Поморського (професор рільничої хімії), Ю. Ольшови (професор рільництва), М. Паньківського (доцент тваринництва), С. Павлика (професор сільськогосподарської економіки), Я. Павликовського (професор суспільних і загальних наук управління), Г. Пйотровського (доцент фізіології тварин), Т. Розвадовського (доцент рибальства), Т. Рильського (професор сільського будівництва), К. Шульца (доцент фізики), М. Шишоловича (професор ботаніки), Р. Вавнікевича (професор хімії). Це бібліографічне джерело і досі не втратило свого фахового значення. Проте укладачі не дотримувались усіх правил бібліографічного опису. Серед недоліків методичного плану варто вказати відсутність в описах номерів часописів, у яких друкувалися публікації згаданих вчених, та кількісної характеристики видань. Приємним винятком є бібліографічний список праць відомого польського історика та бібліографа Л. Фінкеля, який у 1885 р. був доцентом польської історії і літератури у Вищій рільничій школі в Дублянах.

Однією з форм популяризації наукових досягнень, у тому числі друкованої продукції, дублянських вчених слід вважати участь у сільськогосподарських виставках. Так, на стендах Крайової сільськогосподарської виставки у Львові (1894 р.) дублянська школа показала друковану продукцію у вигляді наукових збірників, інформаційних листів і рекомендацій.

Довідково-інформаційний характер мав альбом “Dublany (1855–1909)” (Львів, 1909), який підготували до 55-річчя від дня заснування аграрного науково-освітнього закладу в Дублянах¹¹. Процес реорганізації школи від нижчої до середньої та вищої, становлення науково-дослідницьких лабораторій, станцій, збільшення кількості професорсько-викладацького складу від 31 професора і доцента у 1856–1878 рр. до 25 професорів та 54 доцентів у період 1878–1909 рр., хроніка навчальної та наукової діяльності – такий обсяг інформації про рільничу школу читач зможе отримати, ознайомившись із виданням. В альбомі бібліографічна інформація поєднана з довідковою,

⁹ *Sprawozdanie dyrekcji Krajowej wyższej szkoły rolniczej w Dublanach za czas od listopada 1894 do listopada 1895.* – Lwów, 1895. – 20 s.

¹⁰ *Dublany. (Szkoły i zakłady Krajowe w Dublanach)* / red. S. Pawlik, J. Pawlikowski, I. Szyszłowicz. – Lwów: Nakładem Wydawnictwa krajowego, 1897.

¹¹ *Dublany (1855–1909).* – Lwów, 1909. – 345 s.

статистичною, фактографічною. Як показує аналіз видання, на перше місце укладачі поставили статистичні відомості, а бібліографічні дані, на жаль, вміщені у скороченому варіанті.

З червня 1901 р. Галицький сейм вирішив надати Вищій рільничій школі статус Рільничої академії¹². Поточну бібліографічну інформацію про науковий доробок викладачів академії за 1903–1917 рр. можна одержати з її щорічних “Звітів”, які періодично видавалися і були доступними широкій громадськості.

Детальне ознайомлення з їх 12 випусками показало, що у кожному звіті за навчальний рік був бібліографічний розділ “Праці професорів та доцентів”. В цілому за весь період випуску звітів (1903–1917) у цих щорічних бібліографічних списках заобліковано близько 900 позицій, що відображали науковий доробок 45 викладачів. У списках відображались як окремі праці, так і журнально-газетні публікації вчених у Львові, Кракові, Варшаві, Берліні, Відні.

Досить цінним, на наш погляд, є те, що до бібліографічного опису праць кожного викладача за навчальний рік включали відомості про їх участь у європейських сільськогосподарських виставках, членство у фахових товариствах і перелік звітів про їх участь у різноманітних сільськогосподарських курсах. Незважаючи на низку методичних недоліків, зокрема, неповний бібліографічний опис, бібліографічні розділи звітів мали велике інформаційне значення. Загалом вони дають уявлення про обсяг друкованої продукції вчених, тематику їхніх досліджень, а також допомагають фахівцю-аграрнику орієнтуватися в тогочасній сільськогосподарській бібліографічній інформації краю.

Окрім збірників наукових праць, щорічних звітів академії за навчальний рік, у наукових бібліотеках м. Львова виявлено звіти дослідних станцій та лабораторій. Зокрема, у 1906 р. під редакцією професора Й. Мікуловського-Поморського вийшов “Звіт про діяльність Крайової хімічно-рільничої дослідної станції в Дублянах за 1903, 1904, 1905 роки”¹³. Поряд з висвітленням методики та результатів досліджень такі звіти включали бібліографічну інформацію про опубліковані протягом року праці науковців лабораторії. Аналогічну бібліографічну інформацію знаходимо у виданні 1910 р., коли вийшов “Звіт про торфову ферму хімічно-рільничої станції в Дублянах”.

Найістотніший внесок у розвиток сільськогосподарської бібліографії того часу зробили викладачі і науковці Рільничої академії, оскільки збір та вивчення фахової літератури були необхідним етапом їхньої наукової роботи. Типовим явищем для наукових праць вчених були прикнижкові та пристатейні списки літератури, тематика, яких відповідала головним напрямом сільськогосподарських досліджень краю.

Вагомий внесок у підготовку історико-бібліографічних матеріалів сільськогосподарської тематики Галичини зробив професор академії Стефан Павлік (1864–1927). Він отримав шкільну освіту у Вищій реальній школі в Кракові. Протягом 1885–1888 рр. навчався у Вищій рільничій школі у Відні, де вивчав загальну економіку та економіку рільництва. Його дисертаційна робота “Молочногосподарські кооперативи в німецькому рейху”, що вийшли в Кракові у 1891 р., розпочиналася списком статистичних та звітних матеріалів 14 молочарських спілок та кооперативів Німеччини. Отримавши ступінь доктора філософії та професора рільничої економіки, С. Павлік протягом 1891–1919 рр. працював у Рільничій академії в Дублянах. Водночас у 1895–

¹² ЦДІАЛ, ф. 146, оп. 160, од. зб. 1086.

¹³ *Sprawozdanie krajowej stacji doświadczalnej chemiczno-rolniczej w Dublanach za czas 1903/05.* – Lwów, 1905.

1908 рр. викладав рільництво в Крайовій школі лісівництва, а також сільськогосподарську економіку на факультеті водного господарства Політехнічної школи. Він перший у Галичині використав в економіці рільництва індукційний метод, зробив статистичний аналіз організації рільничих господарств краю¹⁴.

Досліджував С. Павлік і питання економічної історії, постійно публікуючи дискусійні статті, огляди, рецензії у таких періодичних виданнях Галичини, як-от: “Rolnik”, “Silwana”, “Kosmos”. Найкращі матеріали з того доробку увійшли в його працю “Польські економічні інструктажі XVII і XVIII ст.”. Ця праця підготована на основі вивчення архівних матеріалів і подає практичні поради щодо раціонального ведення сільськогосподарських робіт. Дослідженням охоплена більша частина території теперішньої України. Не менш значним внеском в історію сільськогосподарської книги стала праця С. Павліка “Записки до історії годівлі рогатої худоби в Польщі”. Посилаючись на класичну працю А. Барановського “Історія рогатої худоби в краї” (Львів, 1877), автор проаналізував науковий доробок інших фахівців у галузі тваринництва і подав ґрунтовну бібліографічну інформацію з даної проблеми.

А тепер розглянемо бібліографічні видання про вчених Дублян і їхній науковий доробок періоду СРСР та незалежної України. Відразу відзначимо, що за роки незалежності України підготовано понад 20 науково-довідкових видань про історію аграрної освіти і науки в Дублянах. Однак розпочнемо з аналізу бібліографічних розробок радянського періоду, з якими генетично пов’язані напрацювання сучасності.

Перші спроби висвітлити правдиву історію вишу в Дублянах припадають на 1970-ті рр., коли група науковців сільськогосподарського інституту на чолі з академіком О. Семковичем звернулася до Москви (Міністерства сільського господарства СРСР) про відзначення 125-річчя закладу. Зі слів академіка Семковича дізнаємось, що Москва відмовилася визнати 1856 р. роком заснування інституту і водночас “прихильно” не радила занурюватись в історію. Однак завдяки старанням і наполегливому архівному пошуку доцента інституту Ю. Токарського вдалося відстояти історичну справедливість. Було віднайдене архівний документ¹⁵, який підтверджував факт і дату заснування аграрного закладу в Дублянах.

Перше видання про навчальний заклад в Дублянах підготував Ю. Токарський у 1996 р.: “Дубляни: історія аграрних студій 1856–1946” (за редакцією О. Семковича). На багатому архівному матеріалі (761 позиція) автору вдалося показати розвиток аграрної науки і шкільництва Галичини на тлі політичного і соціально-економічного розвитку краю. Радянська доба в історії аграрного закладу знайшла відображення в іншій книзі за редакцією О. Семковича – “Дубляни: історія аграрних студій у спогадах 1946–1996” (Львів, 1996). Особливість спогадів, як джерела інформації, полягає у їх суб’єктивності. Зі своїми думками щодо навчально-виховного, наукового, господарського процесів на сторінках видання поділились відомі професори того часу – Г. Кияк, І. Нечипорчук, О. Шулейкін, Г. Западнюк, Р. Тринько, В. Третяк, які своєю працею збагатили педагогічні та науково-виробничі традиції цього аграрного закладу.

Важливу частину видань з історії Дублян займає біобібліографія вчених. Над нею науковці університету працювали впродовж декількох років. Дослідженням діяльності провідних вчених навчального закладу займався Ю. Токарський. Він одним із перших спробував проаналізувати науковий доробок вчених-педагогів, віднайти архівні мате-

¹⁴ Pawlik S. *Zasady gospodarstwie w Polsce w polowie XVIII wieku wedlug “Instruktarza ekonomicznego”*. – Kraków, 1906. – 23 s.

¹⁵ ЦДІАЛ, ф. 165, оп. 5, од. зб. 223, арк. 5 зв.

ріали, охарактеризувати необхідні довідково-бібліографічні видання. Результатом його наукового пошуку стало видання двох біографічних словників: “Професори, доценти та асистенти рільничої, високої рільничої школи та академії рільництва у Дублянах (1856–1919)” (Львів, 2001), “Професори, доценти та асистенти навчально-наукових установ у Дублянах. Біографічний словник (1856–1947)” (Львів, 2004). Словники подають короткі біографічні та бібліографічні дані про професорсько-викладацький персонал Рільничої школи, Вищої рільничої школи, Академії рільництва та рільничо-лісового факультету Львівської Політехніки (близько 300 персоналій).

Серед дослідників історії аграрних студій Дублян варто відзначити польського вченого Петра Скрійку, автора монографії “Дублянська Академія. Польська буханка хліба на українському вишиваному обрусі” (Краків; Львів, 2002). У книзі здійснено історичний аналіз українсько-польських відносин кінця XIX–XX ст., розглянуто регіональні особливості хліборобства, підкреслено значення осередку в Дублянах для розвитку аграрної освіти і науки не тільки Галичини, але й Східної Європи загалом.

У 1990-х рр. відбулися позитивні зміни в навчальному і науковому процесі університету, який очолив академік НААНУ В. Снітинський. Велика заслуга ректора в модернізації навчального закладу, популяризації кращих наукових традицій. Так, до 150-річчя від дня заснування вишу група науковців під керівництвом ректора підготувала два знакові ювілейні видання. Перше – це фундаментальне багато ілюстроване наукове видання “Львівський державний аграрний університет” (Львів, 2006), присвячене історії аграрної науки і освіти в Галичині від часу створення закладу до 2006 р. На сторінках книги знайшла відображення діяльність великих вчених, які творили і творять сьогодні його історію, показано участь викладачів і студентів у визвольних змаганнях, національно-духовному відродженні в університеті.

Другою книгою ювілейного циклу став біобібліографічний довідник “Львівський державний аграрний університет в іменах: науково-педагогічний склад в 1946–2006 роках” (Львів, 2006). Наукове видання висвітлює навчальну, наукову, громадсько-політичну діяльність 800 провідних вчених і педагогів від 1946 до 2006 рр.

У 2011 р. навчальний заклад у Дублянах відзначав 155-річчя від дня заснування. До знаменної дати підготували довідково-біографічне видання “Львівський національний аграрний університет”. У виданні показано основні віхи становлення навчального закладу від часу створення рільничої школи до сьогодні, подано літопис славетних постатей та видатних випускників ЛНАУ, які примножили лави української інтелектуальної еліти.

До 160-річчя заснування Львівського національного аграрного університету підготоване ювілейне видання “Вчені-педагоги Дублян”, яке містить наближену до повноти інформацію про стан і діяльність кафедр, лабораторій, дослідних полів, особовий склад вчених ЛНАУ (близько 800 вчених та їхні наукові здобутки).

Список використаної літератури

1. *Dublany (1855–1909)*. – Lwów, 1909. – 345 s.
2. *Dublany. (Szkoły i zakłady Krajowe w Dublanach)* / red. S. Pawlik, J. Pawlikowski, I. Szyszyłowicz. – Lwów: Nakładem Wydawnictwa krajowego, 1897.
3. Godlewski E. *W sprawie szkoły rolniczej w Dublanach*. – Lwów, 1884.
4. Pawlik S. *Próba badań ustroju naszych gospodarstw*. – Kraków, 1907. – 32 s.
5. Pawlik S. *Zasady gospodarskie w Polsce w połowie XVIII wieku według "Instruktarza ekonomicznego"*. – Kraków, 1906. – 23 s.
6. Pawlikowski J. *Wyższa szkoła rolnicza w Dublanach. Fakta i uwagi*. – Kraków, 1886. – 121 s.
7. *Roczniki krajowej wyższej szkoły rolniczej w Dublanach za 1893/94*. – Lwów, 1894. – 235 s.
8. *Roczniki krajowej wyższej szkoły rolniczej w Dublanach*. – Lwów, 1888. – T. I. – 304 s.
9. *Roczniki krajowej wyższej szkoły rolniczej w Dublanach*. – Lwów, 1889. – T. II. – 224 s.
10. *Roczniki krajowej wyższej szkoły rolniczej w Dublanach*. – Lwów, 1891. – T. III. – 385 s.
11. *Sprawozdanie dyrekcji Krajowej wyższej szkoły rolniczej w Dublanach za czas od listopada 1894 do listopada 1895*. – Lwów, 1895. – 20 s.
12. *Sprawozdanie krajowej stacji doświadczalnej chemiczno-rolniczej w Dublanach za czas 1903/05*. – Lwów, 1905.

CONTRIBUTION OF RESEARCHERS OF DUBLIANY ACADEMIC CENTER TO THE DEVELOPMENT OF THE EUROPEAN AGRARIAN SCIENCE (LATE 19th – 20th CENTURIES): HISTORICAL AND BIBLIOGRAPHICAL ASPECT

Liubov PYNDA

*Lviv National Agrarian University, Scientific Library,
1, Volodymyra Velykoho Str., Dubliany, 80381, Ukraine, tel. (322) 22-42-915,
e-mail: lnaulib@ukr.net*

The article briefly describes the activities of scientific and educational institutions in Dubliany. It tells about the most famous researchers who worked there and made a significant contribution to the development of agrarian science. Scientific publications of the Higher Agrarian School and the Agrarian Academy in Dubliany along with the bibliographic information have been analyzed. The article covers the stages of studying the history of Lviv National Agrarian University and the contribution of its employees during the Soviet times and, in particular, after 1991. A brief review of present-day publications about the university is provided.

Keywords: agrarian scientific and educational institutions, agrarian science in the Eastern Halychyna, historical and bibliographical publications.

Стаття надійшла до редколегії 23.06.2016

Прийнята до друку 25.08.2016